

ШАРХ:

Ушбу маъруза матни Хоразм ПХҚТМОИ “Табиий фанлар таълими” кафедраси мудири, физика-математика фанлари номзоди, доцент Зеварпошша Ёкубованинг физика дарсларида интерфаол методлари асосида семинарларни ташкил этиш бўйича тавсияси. Семинар мавзуси: Фанлараро интеграция. Ушбу маърузада семинарни ўтказиш шакллари, мазмуни ва кутилаётган натижалари атрофлича таҳлил этилган.

Физика дарсларида интерфаол методлари асосида семинарларни ташкил этиш.

Методик хизматни ташкил этишда семинар – ўқишларда, тренинг машғулотларидан унумли фойдаланиш ўзининг ижобий самарасини бериб келмоқда.

Уларни ташкил этиш турлари, босқичлари, эътиборталаб томонлари жуда кўп. Жумладан, семинар дастурини ишлаб чиқишдан аввал бир неча ғояларни белгилаш ҳамда муаммоларни аниқлаш унинг асосий мазмунини ташкил этади.

1. Семинарни ўтказиш вақти.
2. Семинарни ўтказиш жойи.
3. Семинарни ким ўтказади?
4. Семинар ўтказиш учун қанча вақт талаб қилинади?

Семинар – ўқиш жараёнини олдиндан лойиҳалаштиришда бу жараён мавзусининг ўзига хослиги, жой ва шароити, қатнашчиларнинг имконияти ва эҳтиёжи ҳамда ҳамкорликдаги фаоллигини ташкил эта олиш ҳисобга олиниши керак. Шунда кафолатланган натижага эришиш мумкин. Бунда ҳар бир семинар – ўқиш технологиясига режа тузиб олиш мақсадга мувофиқ.

1 – жадвал

Мавзу:	Фанлараро интеграция
Мақсад ва вазифалар.	Ўқитиш самарадорлигини ошириш
Машғулот жараёнининг мазмуни	Ўқув жараёнида фанлараро интеграция мазмуни ёритилади
Машғулот жараёнини амалга ошириш технологияси	Методлар: Оғзаки баён қилиш қилиш, суҳбат, мунозара, баҳс
Шакли	Амалий, кичик гуруҳда ишлаш, жамоада ишлаш
Воситалар:	Тарқатма материаллар, техника воситалари
Усул	Назорат, ўз – ўзини назорат, оғзаки назорат
Баҳолаш	Рағбатлантириш
Кутиладиган натижа	Тренер учун: янгиликни етказиш
	Иштирокчи учун: янгиликни ўзлаштириш

Натижалар:

Ўтказилаётган семинар – ўқишда иштирокчилар қандай натижага эришишлари лозим? Уларни аниқ бир вазифага йўналтирилганлигининг уч тури мавжуд:

1. Мазмунга қарашли натижалар.
2. Методларнинг ўтишига қарашли натижалар.
3. Семинар – ўқишда ўтказиш тартибига тегишли натижалар.

Методлар

Қатнашчиларни кутилаётган натижага эришишлари учун ёрдам берадиган усуллар. «Ақлий хужум», «Кластер», «Бумаранг технологияси», «Скарабей технологияси», ФСМУ технологияси, ВЕЕР технологияси, Блиц ўйини.

Издюминка (диққатни жалб этиш) – бу иштирокчиларни ўқув машғулотнинг мазмуни ёки услубига қизиқишини оширадиган, таҳлилга тортадиган саволлар.

Маъруза

Маъруза – ўқув материалларини оғзаки баён қилиш усули.

Одатда бу усул видео кўргазма намойиш қилиш билан қўшиб олиб борилади. Маъруза – катта ҳажмдаги ўқув материалга нисбатан узоқ вақт давомида монолог баён этиш. Бу усулнинг асосий вазифаси – таълим бериш, ўргатиш.

Ушбу усулнинг самарадорлиги қуйидагиларга асосланади:

1. Маъруза қилишда унинг мазмунининг чуқур илмий – ғоявий кетма – кет бўлиши.
 2. Тушунарли, ҳиссиётга бой ва содда тилда ёритилиши:
 - ёш ва руҳий ҳолатларини ҳисобга олган ҳолда қисқа савол – жавоб билан ўтказишга эътибор қаратиш зарур.
 - режа тузиш ва ҳар бир режа баёнидан сўнг хулосалаш.
 - муаммоли баён қилиш.
 - ёзиб олиш, зарур бўлган жойларни ажратиб кўрсатиш.
- Тайёргарлик кўриш учун:
1. Мавзу, мақсад ва долзарб муаммоларни аниқлаш.
 2. Адабиётлар билан танишиш.
 3. Қатнашчиларнинг салоҳияти, билим даражаси, қизиқиши, психологиясини ҳисобга олган ҳолда режа тузиш.
 4. Жиҳозлар, таълим воситаларини ташкил этиш.

Маъруза – кириш, баён, хулосадан иборат бўлиши керак.

Кириш

Тингловчиларнинг қизиқтириш учун кириш қисмига пухта тайёрланиш лозим. Маърузанинг кириш қисми пайтида тингловчилар томонидан олинандигандастлабки маълумот мияни маъруза давомида бериладиган ахборотни қабул қилиб олиш ва қайта ишлаб чиқишга тайёрлайди. Маърузачи билдирадиган барча фикрлар иштирокчи томонидан фақат ўзлаштирилиб қолмай, балки яна ижодий тарзда қайта ишланиши ҳамда ўз қараши бўлиб қолиши керак.

Баён икки – уч қисмдан иборат бўлади. Якуний қисм эса белгиланган мавзу юзасидан қисқа хулосалар ёки ғоясини таърифлаб беришга қаратилади.

Семинар тренингда қуйидаги маъруза турларидан фойдаланиш мумкин:

1. Муаммоли маъруза.
2. Маъруза – конференция.
3. Конспектсиз маъруза.
4. Муаллифли маъруза.
5. Маъруза – мунозара.
6. Аниқ вазиятни таҳлил қилиш маърузалари.

Маърузада савол бериб, тингловчиларнинг жавобларидан фойдаланиб, вақтинча эркин фикр алмашишга рухсат этиб, кундалик ҳаётдан мисол келтириб, уларни савол беришга ундаб, илгари ўрганган факт ва вазиятларни янгилари билан таққослаш ишлари амалга оширилса, маърузалар самарали бўлади.

Давра суҳбати

Суҳбат – ўқитиш ва ўқишнинг диалогик, савол – жавоб усули.

2 – жадвал

Иш босқичлари	Ўқитувчи фаолияти
1 босқич – Тайёрлов	Суҳбат мавзуси, мақсади ва вазифаларини белгилайди. Асосий ва ёрдамчи саволларни аниқлайди. Саволлар бериш, умумлаштириш,

	хулоса чиқариш тартибини аниқлаш.
2 босқич – Суҳбатга кириш	Мавзу, мақсад ва вазифа эълон қилинади. Мавзу бўйича эгаллаган билим ва маҳорати эслатилади.
3 босқич – Суҳбат	Қатнашчиларнинг мулоҳазаларини умумлаштиради ва тўлдиради. Ҳаммани фаол қатнашишга ҳаракат қилади. Тўғри жавобларни маъқуллайди, нотўғриларни шарҳлайди. Ёки нотўғриларни бошқалар билан тўғрилайди.
4 босқич. Хулоса	Суҳбат натижасини умумлаштиради, йўналтирувчи саволлар билан суҳбат натижаларини йиғиб олади.
5 босқич – Якунлаш.	Якун ясайди, таҳлил қилади.

Бу усулнинг этакчи функцияси – мотивация қилиш: аниқ кўзда тутилган ва моҳирона кўйилган саволлар ёрдамида белгиланган мавзу бўйича эсга олишга ва баён этишга ҳамда муҳокама қилишга ундайди. Таълим олувчилар, тренер билан бирга, кадамма – кадам янги билимларни мустақил фикирлаш, хулоса чиқариш ва умумлаштириш йўли билан ўзлаштирадilar.

Суҳбатлар белгиланган мақсад асосида қуйидагилардан ташкил топади:

1. Ташкил қилиш (тингловчиларни ишлашга тайёрлаш).
2. янги билимлардан хабардор қилиш (янги материаллар билан таништириш).
3. Синтезловчи (таълим олувчилар томонидан билимларни тизимлаштириш, эслаб қолиш ва англаш).

Суҳбатлар эркин вазиятда олиб борилиб, саволларни аниқ ифода этиш ва бериш муҳимдир. Улар ўзаро мантикий боғлиқ бўлиши, ўрганилаётган нарсанинг туб маъносини очиб бериши, билимни тартибли равишда ўзлаштиришга имкон бериши лозим. Саволлар ўз маъноси ва шакли билан қатнашчиларнинг ривожланиш даражасига мос бўлиши керак. Суҳбат ўтказишнинг технологик картаси (2 – жадвалга қаранг) Суҳбатда савол бериш муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун савол беришда ҳар бир саволни барча гуруҳга бериш, узун ва қўшалок саволлар бермаслик. Агар саволга ҳеч ким жавоб бермаса, саволни ўзгача тузиш лозим.

Суҳбатга тайёргарлик ишлари:

1. Суҳбат мавзусини аниқлаш, мақсад ва вазифаларни белгилаш.
2. Ҳамкорликка оид тушунчалар моҳиятини очишга ёрдам берадиган саволалар тизимини маълум тартибда ишлаб чиқиш.
3. Суҳбатга кириш ва якунловчи қисмлар мазмунини ифодалаш.
4. Суҳбат мазмунини тингловчилар фаолияти, хулқ – атвори билан боғлашнинг тўғри йўлини белгилаш.
5. Суҳбатнинг мавзу ва мақсади, ўтказилиш вақти ҳақида тингловчиларни олдиндан огоҳ қилиш.
6. Тингловчиларга мавзуга оид тушунчаларни бойитишга ёрдам берадиган адабиётларни тавсия қилиш.

Кичик гуруҳларда ишлаш.

Кичик гуруҳда ишлаш асосида қатнашчи ўз фикрини чиқиш, уни гуруҳда муҳокама қилиш ва ҳар хил фикрлар асосида муштарак назарга келишга ўрганади.

Гуруҳлар билан ишлаш усуллари:

- Гуруҳларга хоҳишлари бўйича ёки ҳисоблаш, ўйинлар тарзида ажратиш мумкин.
- Гуруҳлар билан ишлаш учун топшириқлар танлашда муаммоли бўлишига эришиш.
- Вақит аниқ белгиланиб, топшириқларни бажаришга доир йўриқнома берилиши керак.

Иш босқичлари	Тренер фаолияти	Иштирокчи фаолияти
I босқич Тайёрлов.	Лойиҳанинг мақсад ва мавзу рўйхати аниқланади. Бир неча мавзу таклиф этилади. Лойиҳа мавзуни ҳақида гапирилади. Иш тартиби ва баҳолаш мезони ҳақида маълумот берилди.	Гуруҳларда лойиҳа мавзусини муҳокама қиладилар. Мақсадларни белгилайдилар, ишлаш йўллари келишиб оладилар.
II босқич Режалаштириш	Ҳоялар таклиф этилади. Маълумот манбаларини, уни йўғиш ва таҳлил қилишни тавсия этадилар. Баҳолаш мезонларини белгилайди.	Иш режасини тузадилар, вазифаларини аниқлайдилар ва гуруҳ аъзолари орасида тақсимлайдилар.
III босқич Тадқиқ қилиш	Маълумот манбаларини қидиришга ёрдам беради, маслаҳат беради.	Маълумот йиғадилар, вазифаларни ечадилар.
IV босқич маълумотларни таҳлил қилиш	Буюн жараёни мувофиқлаштиради, орқага қайтучи алоқани қўллайди.	Олинган маълумотларни таҳлил қилади, якунлайди.
V босқич Ҳисобот	Эшитади, сифатини аниқлайди.	Ҳисобот берадилар.

- Тақдимот ўтказилади. Тақдимот юзасидан мунозара ўтказилади, якунланади.

Лойиҳалар усули

Лойиҳалар усули билим ва малакаларни таҳлил қилиш, баҳолаш амалий қўллашни назарда тутувчи таълимнинг мажмуавий усулини амалга оширади.

Лойиҳалар усулини технологик картаси. (3 – жадвалга қаранг)

ДТС, дастур ва дарслик билан ишлаш йўллари

ДСТ таълим мазмунига ҳамда сифатига қўйилган минимал талабларни белгилайди. ДСТ талабларини бажариш мажбурий. ДСТ да таълим мазмуни, шакллари, воситалар усуллари ва уларнинг сифатини баҳолаш тартиби белгиланади.

ДСТ моҳиятига кўра дастур, дарслик, ўқув қўлланма ва бошқа меъёрий ҳужжатларини ишлаб чиқишда асос бўлиб хизмат қилади.

1999 йил 16 август Вазирлар Маҳкамасининг 390 – сонли қарори билан тасдиқланган ДСТларини 1999 – 2000 ўқув йилидан бошлаб босқияма – босқич амалиётга жорий этиш бошланган эди. 2004 йил ХТВнинг 198 – сонли буйруғи асосида такомиллаштирилган ДТС тажриба – синовдан ўтказилди ва 2005 – 2006 ўқув йилидан бошлаб босқичма – босқич ўқув жараёнига татбиқ этилади. Шунинг учун ҳар бир ўқитувчи ўз фани бўйича синфлар кесимида ДТС талабларидан келиб чиққан ҳолда ўқувчилар билимини чоракма – чорак назорат қилиш, атрофлича назорат турларини белгилаш, тест саволларини тузиш, синов натижаларини таҳлил қилиш, ўқувчини ўзлаштирмаслик сабабларини аниқлаш ва келгусида мазкур камчиликларга йўл қўймаслик чораларини кўриш зарур. ДТС билан ишлашда биринчи навбатда синфлар кесимида ўқувчининг эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларининг минимал даражасини белгилаб олиш лозим.

Дастур Давлат ҳужжати бўлиб, ДТС ва ўқув режасига асосан тузилади. Дастурда фаннинг мақсади, мазмуни ҳам билим ҳажми акс эттирилади. Шунингдек, ҳар бир синфда фан бўйича ўқувчиларга бериладиган билим, кўникма ва малакалар ҳажми белгилаб берилади:

1. Дастур тушунтириш хатидан бошланиб, унда материалларни ўрганиш хусусиятлари, мақсад ва вазифалар, шунингдек, ўқитиш воситалари ва материалларига оид тавсиялар берилади.

4 – жадвал

Китоб билан ишлаш технология харитаси	
Иш босқичи	Ўқитучи фаолияти
1 босқич – Тайёрлов	Тингловчилар мустақил ўрганишлари учун ўқув материалларини танлайди. Ўқув фаолияти мақсад ва вазифаси,

	натижалари ва уни баҳолаш мезонини шакллантиради.
2 босқич – Мавзуга кириш	Тингловчиларни ўрганилаётган мавзу билан таништириш мақсадида илгари ўрганилган қаси материал билан янгисини таққослаш ва боғлаш зарурлиги ҳақида батафсил суҳбатлашади. Янги материалларнинг асосий саволларига аҳамият беради. Мустақил ишнинг тартиби ва вазифаларини белгилайди.
3 босқич – Китоб устида ишлаш	Баҳолаш мезонини эълон қилади. Кузатади ва индивидуал ёрдам беради.
4 босқич – Якунлаш	Ўрганилган материални ўзлаштириш сифатини текширади, таҳлил қилади ва натижаларни баҳолайди.

2. Дастурнинг асосий қисмида ўқув фанининг асосий мазмуни, ўрганиладиган назарий – амалий материаллар, мавзулар бўйича ўрганиладиган билимлар кўлами ва ўқувчиларда ҳосил қилинадиган кўникма ва малакалар мажмуи кўрсатилади.

3. Кўшимча адабиётлар рўйхати тавсия этилади.

Дастур асосида ишнинг режасини тузишдан аввал қуйдагиларга асосланган ҳолда таҳлил қилинади.

1. Мавзулар кетма – кетлигини таъминлаш.
2. Фан назариясининг энг муҳим ғафитлари ва тушунчалари.
3. Ўқувчилар эслаб қолиши керак бўлган маълумотлар.

Дарслик ўқув жараёнининг асоси. Дарслик – ўқувчининг уйдаги муаллими.

Дарсликдаги материалларни тезроқ, тўлароқ ва чуқурроқ эгаллаб олишлари учун зарурий материаллар:

1. Мажмуалар, машқлар тўплами, ўқиш китоблари тавсия этилади.
2. Иллюстратив материаллар, расмлар, диаграммалар, атласлар, плакатлар.
3. Кўникма ва малака ҳосил қилиш учун дафтарлар, топшириқ карточкалари.
4. маъносини тушуниш учун луғат.

Дарсликда фикрлар лўнда ифодаланади. Эслаб қолиш талаб этиладиган асосий ўринларда шрифтлар ажратилади ёки рамка ичига олинади.

Дарслик билан ишлаш усули барча функцияларни бажаради: таълим бериш, тарбиялаш, ривожлантириш, асослаш. Ўқувчини китоб ишлашга ўргатиш вазифасини қўйишдан аввал ундакитоб билан ишлаш малакасини шакллантириш лозим.

1. Ўқув техникасини ўзлаштириб олгандан сўнг, улар мустақил ўқишга ўргатилади:

- унинг тузилиши билан танишиш;
- кўз югуртириб чиқиш;
- алоҳида бобларни ўқиш;
- саволларга жавоб қидириш;
- материални ўрганиш;
- қикача баён тузиш;
- вазифа ва машқларни ечиш;
- материалларни хотирада сақлаб қолиш.

Бунда:

1. Материалларни эътибор билан ўқиб чиқиш, уни бўлимларга (қисимларга) бўлиш ва ўқиган қисимнинг режасини тузиш.
2. Саволларга оғзаки жавоблар бериш.
3. Ўқиган мавзу бўйича ўз мисолларини келтира олиш.
4. Ўқиган матни юзасидан ўз хулосасини чиқара олиш.

Дарслик билан ишлаш:

Педагогнинг асосий вазифаси ўқувчилар олдига ўқув вазифасини қўйиш, фаолиятини ташкил этиш ҳамда уларни китоб билан ишлашнинг хилма – хил турларига ўргатишдан иборат.

Вазифалар:

1. Материаллар билан таништириш.
2. Ўқиб, сўзлаб бериш.
3. Муаллифнинг асосий фикрларини ажратиб кўрсатиш.
4. Қандайдир алоҳида мисолни келтира олиш.
5. Асарни таҳлил қилиш.

Бунинг учун:

1. Ўқиганда режа тузиш лозим.
2. Конспект олиш, моҳиятини қисқача ёза олиш зарур.
3. Кўрсаткичлар (цитата)ни ёзиб олиши керак.
4. тезислар тузиш – ишнинг асосий йўналишларини қисқа ва қатъий шаклда ёзиб олиш лозим.
5. Тақриз ёзиш.
6. Мазмунига қисқача таъриф – аннотация ёзиш керак.

Республика Таълим маркази

«Методик хизматни мувофиқлаштириш ва мониторингини амалга ошириш» бўлими.